

Поліщук Інна, ВСП ДП «Інформаційні судові системи»,
«Центр судової експертизи та експертних досліджень»
Державної судової адміністрації України

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ ПІРАТСТВА У ТВОРАХ МИСТЕЦТВА

Якщо питання підробок у сфері мистецтва таке ж давнє як мистецтво, то про питання піратства, або на юридичний лад, порушення авторського права, ми можемо говорити починаючи відлік від 10 квітня 1710 р. Саме тоді набрав чинності, так званий, Статут королеви Анни – перший в історії офіційний документ, який визначав та охороняв авторські права авторів і видавців.

В Україні є три основні юридичні документи, які регламентують захист авторських прав:

- Закон України «Про авторське право і суміжні права» [3];
- Цивільний кодекс України [6];
- Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів [2].

Не вдаючись у складні юридичні конструкції зазначимо головні тези щодо авторського права в Україні:

- 1) виникає з моменту створення твору в матеріальній формі¹;
- 2) не потребує реєстрації;
- 3) охороняється протягом строку життя автора і 70 років після його смерті;
- 4) передається у спадок;
- 5) авторські майнові права можуть бути відчужені повністю або частково;

---

¹ Об'єктами авторського права є твори у галузі науки, літератури і мистецтва, а саме: 1) літературні письмові твори белетристичного, публіцистичного, наукового, технічного або іншого характеру (книги, брошури, статті тощо); 2) виступи, лекції, промови, проповіді та інші усні твори; 3) комп'ютерні програми; 4) бази даних; 5) музичні твори з текстом і без тексту; 6) драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні та інші твори, створені для сценічного показу, та їх постановки; 7) аудіовізуальні твори; 8) твори образотворчого мистецтва; 9) твори архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва; 10) фотографічні твори, у тому числі твори, виконані способами, подібними до фотографії; 11) твори ужиткового мистецтва, у тому числі твори декоративного ткацтва, кераміки, різьблення, ливарства, з художнього скла, ювелірні вироби тощо; 12) ілюстрації, карти, плани, креслення, ескізи, пластичні твори, що стосуються географії, геології, топографії, техніки, архітектури та інших сфер діяльності; 13) сценічні обробки творів, зазначених у пункті 1 цієї частини, і обробки фольклору, придатні для сценічного показу; 14) похідні твори; 15) збірники творів, збірники обробок фольклору, енциклопедії та антології, збірники звичайних даних, інші складені твори за умови, що вони є результатом творчої праці за добором, координацією або упорядкуванням змісту без порушення авторських прав на твори, що входять до них як складові частини; 16) тексти перекладів для дублювання, озвучення, субтитрування українською та іншими мовами іноземних аудіовізуальних творів; 17) інші твори

б) авторські майнові права є об'єктом комерційного обігу, тому мають вартість і можуть бути оцінені;

7) авторські майнові права можуть бути активом підприємства та комерціалізовані.

Разом з тим, аби почувати себе обізнаним у сфері інтелектуальної власності та творити без ризику порушити чийсь авторські права, враховуючи, інтернаціональність мистецтва, знати українські закони замало, необхідно орієнтуватись також і в ІР-законодавстві США та розуміти принципи міжнародного права.

За загальною формулою, що притаманна майже всім країнам, авторське право охороняє зовнішню форму вираження думок та відчуття автора (художника) – твір, малюнок, збірник, фотографію та інше, тобто їхнє «матеріальне втілення».

Піратством у сфері авторського права є опублікування, відтворення, ввезення на митну територію України, вивезення з митної території України і розповсюдження контрафактних примірників творів. При цьому контрафактним примірником твору вважається примірник відтворений, опублікований і (або) розповсюджуваний з порушенням авторського права і (або) суміжних прав, у тому числі примірники захищених в Україні творів, що ввозяться на митну територію України без згоди автора чи іншого суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав.

Разом з тим, у сучасному мистецтві займає чільне місце серед найуживаніших методів – апропріація. Як зазначає, Є. Березницький *«Митці запозичують образи з популярної культури, реклами, засобів масової інформації, з творчості інших митців і використовують їх у своїх власних творах»* [0, с. 253].

При цьому як вказується у [8] типовою формою постмодерної критики є саме апропріація існуючих образів, що насичені відомим значенням, та поміщенням їх у новий, іронічний контекст.

За таких обставин, найскладнішим при розгляді спірних творів мистецтва є навчитись відмежовувати апропріацію та піратство. Враховуючи, що останній термін є юридичним, а не мистецтвознавчим, для нього важливим є сукупність доведених фактів та законодавство, яке слід застосовувати. При цьому для останнього серед всіх інших факторів, принаймні два вирішальні – дата виникнення твору та територія на якій сталося порушення.

Як пише Р. Шор у «Благай, кради і позичай. Митці проти оригінальності»: «Хочете познущатися з «Мони Лізи»? Прошу дуже. Нашикрябайте їй ручкою вуса. Додайте бороду, якщо вам так хочеться..... Копіюйте, переробляйте, можете навіть перефотографувати її і доліпити у фотошопі автограф. Термін дії авторського права на оригінал закінчився – тепер він належить до «творчого надбання» людства.....А от коли вам захочеться щось витворити з «Авіньйонськими дівцями» Пабло Пікассо, про свободу можете забути..... Копірайт на підтоптаних музейних «Дівцях» поширюватиметься ще кілька десятиліть....» [7, с. 44-45].

У випадку порушення авторського права у мистецтві яскравим прикладом є творчість Джефа Кунса (Jeff Koons).

У юридичних вузах традиційним кейсом порушення ІР прав є справа «Rogers vs. Koons» (див. рис. 1).

Рис. 1. Фотографія Rogers та твір (поліхромна дерев'яна скульптура) Кoons

Вказану на рис. 1 роботу у фірмовому стилі «кітчевого сенсаціоналізму» було взято з листівки, на якій було надруковане фото Роджерса. Кунс відправив чорно-біле зображення команді партнерів в Італію, щоб ті перетворили його на поліхромну дерев'яну розмальовану скульптуру. У суді представники митця заявили, що скульптура була «критичною реакцією на демонстративне споживання, жадібність та егоїзм сучасного споживацького суспільства», – тобто зумисним коментарем або пародією на фотографію Роджерса, сатиричною копією. Таким чином, Кунс посилався на принцип сумлінного використання. Проте на думку судді, хоча робота перетворилася з чорно-білої на кольорову й перейшла з двовимірності до тривимірності, ба більше, перетворилася з фото на листівці для масової аудиторії на музейний експонат у трьох екземплярах, Кунс

усе таки порушив авторські права, і його роботу не можна назвати «достатньо трансформованим» використанням [7, с. 52].

Федеральний суд США визнав цю переробку порушенням авторського права на фотографію і присудив компенсацію фотографу [5, с. 60].

Аби довести у суді факт порушення авторського права та встановити завдані збитки зазвичай призначається судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [4].

При цьому для доведення піратства у творах мистецтва необхідно призначати не мистецтвознавчу, як, наприклад, у випадках з підробками, а комплексну експертизу у сфері інтелектуальної власності в межах двох спеціальностей: 13.1.1 «Дослідження, пов'язані з літературними, художніми творами» та 13.9 «Економічні дослідження у сфері інтелектуальної власності». При цьому за клопотанням провідного експерта, аби усунути випадки правомірного використання (апропріація), може бути додатково залучений спеціаліст (експерт-мистецтвознавець).

Таким чином, можна резюмувати, що використання спеціальних знань для виявлення піратства у творах мистецтва здійснюється переважно у формі судової експертизи у сфері інтелектуальної власності, при цьому завжди існує можливість залучення експертів мистецтвознавців за необхідності (клопотання експерта).

Список використаної літератури

1. Березницький Є. Апропріативне мистецтво, запозичення та авторське право. *Сучасне мистецтво*. 2005. Вип. 2. С. 253-260.
2. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 24 липня 1971 року : Міжнародний документ. Всесвітня організація інтелектуальної власності. Набрання чинності для України від 25.10.1995 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051.
3. Про авторське право і суміжні права: Закон від 23.12.1993 р. № 3792-XII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.
4. Про судову експертизу : Закон від 25.02.1994 р. № 4038-XII. Верховна рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.
5. Томаров І. Презентація до лекції «Плагіат в текстах и картинках». Київ, 2019 (01.03.2019). PROJEKTOR. 66 с.
6. Цивільний кодекс України : Закон від 16.01.2003 р. № 435-IV. Верховна Рада України. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
7. Шор Роберт. Благай, кради і позичай. Митці проти оригінальності / Пер. з англ. Г Лелів. Київ : ArtHuss, 2019. 186 с.

8. ЯHutcheon Linda. The Politics of Postmodernism : Parody and History *Cultural Critique*, 2002. No. 5, Modernity and Modernism, Postmodernity and Postmodernism. (Winter,1986-1987), pp. 179-207.